

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

MANIPULYATIV HIYLALARNING ZAMONAVIY MANTIQUIY-LINGVISTIK TASNIFLARI VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARI

Toshov Xurshid Ilxomovich

O'zbekiston Milliy universiteti, dotsent (DSc).

e-mail: sujdiniya@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3958-1022>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada manipulyativ hiylalarning zamonaviy argumentlash nazariyasi, pragmalingvistika, psixolingvistika va mantiq doirasidagi tasniflari qiyosiy tahlil qilinadi. Manipulyativ ta'sirni strategik maqsad, til birliklarining ko'p ma'noliligi, leksik, morfologik va sintaktik vositalar, perlokutiv ustanovkalar hamda intellektual illatlar bilan bog'lab tushuntiruvchi yondashuvlar o'zaro taqqoslanadi. Shuningdek, ommaviy va shaxslararo kommunikatsiyada qo'llaniladigan hiylalarning mantiqiy, psixologik va lingvistik unsurlarni bir vaqtning o'zida birlashtirishi tahlil qilinadi. Natijada manipulyativ hiylalarni sinkretik argumentatsion mexanizm sifatida tavsiflash imkoniyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: manipulyativ hiylalar, argumentlash, pragmalingvistika, nutqiy strategiya, leksik vositalar, morfologik vositalar, sintaktik vositalar, perlokutiv ta'sir, intellektual illatlar, mantiqiy xato.

СОВРЕМЕННЫЕ ЛОГИКО-ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ КЛАССИФИКАЦИИ МАНИПУЛЯТИВНЫХ УЛОВКОВ И ИХ КОММУНИКАТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Тошов Хуршид Илхомович

Национальный университет Узбекистана, доцент (DSc).

Аннотация.

В статье проводится сравнительный анализ современных классификаций манипулятивных уловок в рамках теории аргументации, прагмалингвистики, психоллингвистики и логики. Сопоставляются подходы, объясняющие манипулятивное воздействие через стратегическую цель, многозначность языковых единиц, лексические, морфологические и синтаксические средства, перлокутивные установки и интеллектуальные пороки. Кроме того, анализируется способность уловок, используемых в массовой и межличностной коммуникации, одновременно сочетать логические, психологические и лингвистические компоненты. В результате раскрывается возможность характеристики манипулятивных уловок как синкретического аргументационного механизма.

Ключевые слова: манипулятивные уловки, аргументация, прагмалингvistika, речевая стратегия, лексические средства, морфологические средства, синтаксические средства, перлокутивное воздействие, интеллектуальные пороки, логическая ошибка.

MODERN LOGICAL-LINGUISTIC CLASSIFICATIONS OF MANIPULATIVE TECHNIQUES AND THEIR COMMUNICATIVE FEATURES

Toshov Xurshid Ilxomovich

National University of Uzbekistan, Associate Professor (DSc).

Abstract.

This article provides a comparative analysis of contemporary classifications of manipulative techniques within argumentation theory, pragmalinguistics, psycholinguistics, and logic. Approaches that explain manipulative influence in terms of strategic goals, the polysemy of linguistic units, lexical, morphological, and syntactic means, perlocutionary intentions, and intellectual vices are compared. The study also examines how manipulative techniques used in mass and interpersonal communication simultaneously combine logical, psychological, and linguistic components. As a result, the study demonstrates the possibility of characterizing manipulative techniques as a syncretic argumentative mechanism.

Keywords: manipulative techniques, argumentation, pragmalinguistics, speech strategy, lexical means, morphological means, syntactic means, perlocutionary influence, intellectual vices, logical fallacy.

Kirish. Nutqiy muloqotning nazariyasi va amaliyotini o'rganuvchi zamonaviy tadqiqotlar ko'lami g'oyat keng bo'lib, ularni asosan mumtoz ritorika, mantiq, poetika hamda XX asrda shakllangan yangi yo'nalishlarga ajratish mumkin. O'z navbatida, mazkur yangi yo'nalishlar nutq madaniyati, psixolingvistika va so'nggi o'n yilliklarda paydo bo'lgan

imidjologiya, jamoatchilik fikrini boshqarish kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Aksariyat fanlarda mantiqiy hiylalar usullari boshqa nomlar ostida tahlil etiladi.

Argumentatsiya nazariyalari doirasida, xususan, F. K. van Yeemeren va R. Grotendorst ishlarida "xatolar" deb nomlanuvchi tanqidiy munozara qoidalarining buzilishi o'ziga xos tarzda tavsiflanadi.

Pragmalingvistikaga oid zamonaviy tadqiqotlarda mantiqiy hiylalar strategik nuqtayi nazardan tavsiflanadi. Bu ma'noda strategiya muloqot konvensiyalari haqidagi qoidalar, aniqrog'i, so'zlovchining maqsadini tinglovchiga uqtirish vositasi bo'lgan usullardan farqli ravishda, mantiqiy hiylalar so'zlovchi, yanada aniqroq qilib aytganda, ma'ruzachining maqsadini ifodalovchi vosita sanaladi. O'z navbatida, ushbu maqsad adresat — mantiqiy hiyla yo'naltirilgan obyektidan yashirin amalga oshiriladi [1].

Tadqiqotchilar I. V. Sentenberg va V. I. Karasik hiylalarni qo'yilgan muammoning faktologik va mantiqiy asoslanishining o'zaro nomuvofiqligiga qaramay, tinglovchini ma'ruzachining pozitsiyasiga o'tishga yolg'on yo'l bilan ishontrish, aniqrog'i, manipulyativ hiylalar deb ataydi [2].

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Zamonaviy tadqiqotlarda manipulyativ hiylalar turli nazariy pozitsiyalar asosida tavsiflangan. V. Z. Demyankov muloqot konvensiyalari, qoidalar va strategiyalarni argumentlash jarayoni bilan bog'liq holda tahlil qilgan. I. V. Sentenberg va V. I. Karasik pseudoargumentatsiya va nutqiy manipulyatsiyaning ayrim ko'rinishlariga e'tibor qaratgan. L. Yu. Veretenkina til darajalarida ifodalanadigan manipulyativ vositalarni, T. M. Nikolayeva lingvistik demagogiya va perlokutiv ta'sir usullarini, Yu. I. Levin esa haqiqatni buzib ko'rsatishning semiotik mexanizmlarini tahlil qilgan. O. N. Parshina, N. I. Klushina, O. N. Bikova va A. K. Mixalskaya ishlarida ommaviy va siyosiy kommunikatsiya matnlaridagi nutqiy ta'sir usullari amaliy jihatdan o'rganilgan. D. I. Fayzixodjayeva tadqiqotlarida argumentlash xatolari intellektual fazilatlar va intellektual illatlar bilan bog'liq holda tasniflangan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimlilik, analiz va sintez, qiyosiy tahlil, mantiqiy rekonstruksiya, tasniflash hamda turli sohalarda ishlab chiqilgan yondashuvlarni o'zaro solishtirish tamoyillaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

L. Yu. Veretenkina esa vaziyatli va bilvosita ta'sir ko'rsatish usullarini manipulyativ strategiyaning bir qismi sifatida ularning lingvistik ifodasi nuqtayi nazaridan tavsiflaydi. U leksik darajaning quyidagi vositalarini ajratib ko'rsatadi:

- polisemiya — unga ko'ra, nutqning ko'p ma'noliligi ko'zda tutiladi;
- ko'chma ma'no — nutqdagi ko'chma ma'noli ifodalar turli xil talqinlarga imkon yaratadi;
- so'zlarning leksik ma'nosiga asoslanuvchi noaniq tushunchalar;
- tushunchalarni ataylab noto'g'ri talqin qilish;
- konnotativ leksik birliklarni neytral birliklar o'rniga qo'llash;
- so'zlarning semantik tuzilishining degeneratsiyasi;
- idrokni chalg'itish va uni noto'g'ri tomonga yo'naltirish maqsadida o'ziga xos nom o'ylab topish.

Nutq ta'sirini kuchaytiruvchi o'ziga xos bo'yoqdor so'zlardan foydalanish. Ushbu usul quyidagi vositalarni nazarda tutadi:

- semasiologik vositalar, giperbolalar, litotalar, anaforalar, taqqoslashlar;
- fonetik vositalar, baland ovoz, hissiy intonatsiyalar, ma'noli to'xtalishlar, sukut saqlash.

Morfologik vositalar sifatida esa quyidagilarni keltirish mumkin:

– modallik kategoriyasi — unga ko'ra, ustunlik qilish maqsadida buyruq maylidan yoki aksincha, tavoze ma'nosida istak maylidan foydalaniladi;

- shaxs-son kategoriyalarining ko'chma ma'nosi;
- o'rin-joy olmoshlarini umumlashtirish maqsadida qo'llash;
- nutqdagi his-hayajonni kuchaytirish maqsadida undov so'zlardan foydalanish.

Sintaktik vositalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- grammatik ma'noga ko'ra, buyruq, so'roq, undov gaplardan noto'g'ri foydalanish;
- ekspressivlik va mantiqiy izchillikni oshirish maqsadida ortiqcha elementlar, xususan, murojaatlar, kirish so'zlardan foydalanish;
- idrok etishning adekvatligiga to'sqinlik qiluvchi murakkab so'zlarni qo'llash [1].

T. M. Nikolayeva ishontrishda perlokutiv ustanovkalar, aniqrog'i, qo'rqituv yo'li bilan qo'llaniladigan lingvistik metodlarni tadqiq etadi. Uning fikriga ko'ra, ushbu metodlar yordamida real voqelikka mos kelmaydigan ifodalar orqali jamoaviy ong shakllantiriladi.

Tekshirilishi imkonsiz bo'lgan universal xulosalar referent guruhlar tomonidan ilgari surilgandek tasavvur qoldiriladi. Ayni jarayonda xulosa ko'pchilikning nomidan qilib ko'rsatiladi. Misol uchun, bu dunyoda yolg'on gapirmasang, yashab bo'lmaydi, ba'zan yolg'on gapirish ayb emas.

Shuni nazardan chetda qoldirmaslik kerakki, ushbu xulosalar ijtimoiy instansiya sifatida ongga singdiriladi. Lingvistik nuqtayi nazardan shaxssiz fe'l va kesimning qo'llanilishi kishida javobgarlik hissining pasayishiga sabab bo'ladi. Kommunikativ muloqotni hammaga ma'lum pozitsiya niqobi ostida berkitish, individning xatti-harakatini umume'tirof etilgan me'yorlar darajasiga tushirish, uni soddalashtirish manipulyatsiya ta'sirini yanada kuchaytiradi [2].

Yu. I. Levin esa kishining dunyoqarashini o'zgartirish orqali uning e'tiqod va maslagini shakllantirish usullarining o'ziga xos tipologiyasini ishlab chiqdi. Ushbu tasnif quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. (yarim haqiqat) — unga ko'ra, kishining tasavvuridagi ustuvor ideallar, qoidalar zaiflashtiriladi va oxir-

oqibat yo'qqa chiqariladi;

2. (tishlarning gapirishi) — mazkur usulga ko'ra, kishining ongiga dastlab mavjud bo'lmagan voqea-hodisalar va obyektlar kiritiladi, ushbu hodisalar hech qanday ma'no kasb etmasligi ham mumkin;

3. (noaniq tasavvur) — bu usulga muvofiq, kishining ongida aniq tasavvur va obyektlar umumiy tushunchalarga almashtiriladi. Natijada real voqelik noaniq bo'lib qoladi;

4. (modal o'zgarishlar) — bu usulga ko'ra, haqiqat va yolg'on bir vaqtning o'zida gipoteza sifatida taqdim etiladi, matnning hali taqdim etilmagan qismlarida noto'g'ri baholash amalga oshiriladi. Oqibatda xabar manbasiga murojaat qilish, mulohaza yuritish haqiqatni buzib ko'rsatishga xizmat qiladi. Qizig'i shundaki, bu jarayonda ma'ruzachidan javobgarlik mas'uliyati olib tashlanadi [3].

Yuqoridagi lingvistik tasniflar qiyosiy tahlil qilinganda, manipulyativ hiylaning samaradorligi ko'pincha bitta til birligining o'ziga emas, balki bir necha darajadagi vositalarning bir paytda qo'llanishiga bog'liqligi ko'rinadi. Masalan, ko'p ma'noli leksik birlik mazmuniy noaniqlikni yuzaga keltirsa, buyruq yoki so'roq shaklidagi sintaktik qurilish psixologik bosimni kuchaytirishi mumkin. Natijada formal jihatdan oddiy gap muloqotning umumiy vaziyatida manipulyativ yo'nalish kasb etadi. Shu bois hiylalarni faqat leksik, morfologik yoki sintaktik guruhlarga ajratish ularning kommunikativ mexanizmini to'liq ifodalab bermaydi.

Mantiqiy va pragmlingvistik yondashuvlar o'rtasidagi farq ham ayni nuqtada namoyon bo'ladi. Mantiqiy tahlil mulohazalar o'rtasidagi asoslash munosabati, izchillik va xulosa chiqarish qoidalariga e'tibor qaratsa, pragmlingvistik tahlil ayni xatoning qanday nutqiy vositalar bilan yashirilishi va adresatga qanday ta'sir o'tkazishini ochib berishga intiladi. Biroq manipulyativ hiyla amaliy kommunikatsiyada bu ikki qatlamni ajratilgan holda emas, o'zaro bog'liq holda namoyon qiladi. Mantiqiy nuqson lingvistik shakl yordamida niqoblanadi, lingvistik shakl esa psixologik ta'sirni kuchaytirish vazifasini bajaradi.

Psixologik yondashuv nuqtayi nazaridan esa manipulyativ samaradorlik adresatning xabarni tez va tanqidiy tekshiruvsiz qabul qilishiga sharoit yaratish bilan bog'liq. Universal xulosalar, ko'pchilik nomidan gapirish, javobgarlikni shaxssiz shakllar orqali yumshatish yoki voqelikni umumiy va noaniq tushunchalar bilan almashtirish adresatning mustaqil mushohada yuritish imkoniyatini qisqartiradi. Bunday vaziyatda mantiqiy xato nutqning tashqi ishonchiligi bilan qoplanadi va hiylaning yashirin maqsadi oddiy xabar yoki tabiiy fikr almashinuvi ko'rinishida taqdim etiladi.

Ongni manipulyatsiya qilishda nutq vositalaridan foydalanishning nazariy yondashuvlari bilan bir qatorda, ommaviy va shaxslararo kommunikatsiyada matnlarning ta'sirini turli usullarda o'rganishni nazarda tutuvchi reklama, siyosat, publitsistik sohada amaliy tadqiqotlar ham mavjud. Misol uchun, Parshina [4], Klushina [5], Bikova [6], Mixalskaya [7] kabi olimlarning tadqiqotlari ilmiy ahamiyatga ega. Hatto 2011-yilda rus tadqiqotchisi Ponkin tomonidan o'rganilgan yuridik ekspertiza doirasida o'tkazilgan publitsistik matnlar tahlili ham amaliy nuqtayi nazardan muhim sanaladi.

Bir so'z bilan aytganda, ritorikadan tashqari mantiqiy hiylalar nutqiy muloqotni o'rganuvchi aksariyat sohalarida keng ko'lamda tadqiq etiladi. Masalan, argumentatsiya nazariyasida — tanqidiy munozara qoidalarini ataylab buzish usullari sifatida; mantiq fanida — chalg'itish maqsadida qilinadigan mantiqiy xatolar sifatida; psixologiya fanida esa — suhbatdoshning xulq-atvorini nazorat qilish hamda uning ruhiyatiga yashirin ta'sir o'tkazish (manipulyatsiya) usullari sifatida; pragmlingvistik sohalarida — kishini ishontirishning yashirin lingvistik usullari sifatida o'rganiladi.

Yuqorida keltirilgan mulohazalarni umumlantirib aytish mumkinki, muayyan maqsadga erishish usuli sifatida mantiqiy hiylalardan foydalanish tamoyillari ataylab yo'l qo'yiladigan xatolar, yashirin psixologik ta'sirni mantiqiy to'g'ri deb niqoblash bilan tavsiflanadi. Biroq hiylaning nutq texnikasi sifatidagi ahamiyati manipulyatorning o'ziga xos ifoda vositalarini tanlashi bilan belgilanadi.

Shu ma'noda zamonaviy tasniflarni yagona mezon asosida birlashtirishga urinishdan ko'ra, ularning qaysi kommunikativ qatlamni yoritishiga qarab baholash samaraliroq natija beradi. Argumentatsiya nazariyasi hiylaning qoidabuzarlik tomonini, pragmlingvistika ifoda va strategiya tomonini, psixologik tahlil yashirin ta'sir tomonini, ommaviy kommunikatsiya bo'yicha izlanishlar esa ularning real matnlardagi namoyon bo'lish shakllarini ochib beradi. Ushbu yo'nalishlarning qiyosiy tahlili manipulyativ hiylani bir vaqtning o'zida mantiqiy, lingvistik va psixologik unsurlarni birlashtiruvchi murakkab ta'sir mexanizmi sifatida ko'rish imkonini yuzaga keltiradi.

Ongni manipulyatsiyalash fenomenining argumentatsion mexanizmi sifatida qo'llanilishi mumkin bo'lgan mantiqiy xatolar, ataylab tatbiq etilganda esa manipulyativ-mantiqiy hiylalarning tadqiqiga zamonaviy akademik o'zbek falsafasi sirasiga kiruvchi izlanishlarda ham alohida diqqat qaratildi. Jumladan, D. E. Fayzixo'jayeva "Argumentlashdagi xatolarning mavjud tasniflarini inkor etmagan holda bu masalaga yana bir boshqa nuqtayi nazardan yondashish mumkinligini ta'kidlaymiz. Biz D. Koen va E. Aberdinning epistemik fazilatlar nazariyasiga asoslanib, argumentlovchi subyektlarning intellektual fazilatlar va intellektual illatlari argumentlash jarayoniga ta'sir qilishiga e'tiborni qaratdik" [1], — degan fikrni ilgari suradi.

Yuqoridagi nazariy-metodologik yondashuvga tayangan holda, olima argumentlash jarayonida uchraydigan xatolarni quyidagicha tasniflaydi: "Bu tasnifga muvofiq argumentlashdagi xatolarni to'rt guruhga bo'ldik:

1-guruh. Munozarada qatnashish xohishining yo'qligi bilan bog'liq intellektual illatlarga muloqotsizlik, shubhalanish, intellektual qo'rqqoqlik, befarqlik kiradi. Bu illatlar nuqtayi nazarini himoya qilishdan voz kechish; argumentlash va tanqidni inkor qilish; isbotlashga beparvo qarash; oqibatlarga murojaat qilish; tayoq argumenti; fikrini aniq bayon qilmaslik kabi xatolarni keltirib chiqaradi.

2-guruh. Boshqalarni tinglashni istamaslik intellektual antipatiya; manfaatdorlik; opponentning argumentlarini baholay olmaslik; johillik; avtoritetlarga ko'r-ko'rona ishonish; juz'iy holatlarni bo'rttirish kabi intellektual illatlarda namoyon bo'ladi. Ular esa opponentni obro'sizlantirish; personal ataka; quduqni zaharlash; shubhali sabab xatosi; o'ta

tanqidchi xatosi; subyektivlik xatosi; isbotlash yukini raqibiga ag'darish; yolg'on iqtibos keltirish; to'liqsiz taqqoslash; arzimaz sabab deb nomlanuvchi xatolarni keltirib chiqaradi.

3-guruh. Nuqtayi nazarini o'zgartirishga tayyor emaslik johillik; intellektual qaysarlik; intellektual manmanlik kabi intellektual illatlar bilan izohlanadi. Yorliq osish, haqqoniylik xatosi, faqat o'zini haq deb bilish, qiya tepalik xatosi, poxol odam xatosi shu illatlar tufayli sodir bo'ladi.

4-guruh. Aniqlik bo'lgan narsalardan ham shubhalanish fazilatining zidi shubhalanmaslik bo'lib, o'z shaxsiy fikrini ustun qo'yish, soxta avtoritetlarga ergashish, intellektual inertlik kabi intellektual illatlar tufayli yuzaga chiqadi va soxta aniqlik, yolg'ondan o'zlashtirish, urf-odatga murojaat qilish, yoshni, mavqeni pesh qilish, beparvo bo'lish kabi argumentlashdagi xatolarga sabab bo'ladi" [2].

O'zbek falsafasida ilgari surilgan intellektual fazilatlar va intellektual illatlarga tayanuvchi tasnif ham umumiy manzarani yangi mezon bilan to'ldiradi. Mazkur yondashuv xatoni faqat mulohazaning formal tuzilmasidan izlamay, argumentlovchi subyektning munozaraga munosabati, boshqalarni tinglashga tayyorligi, o'z nuqtayi nazarini qayta ko'rib chiqish qobiliyati va shubhalanish me'yoriga ham e'tibor qaratadi. Natijada argumentlashdagi xatolarni yuzaga keltiruvchi intellektual holatlar bilan manipulyativ usullarning amaliy shakllari o'rtasidagi aloqani ko'rish imkoniyati paydo bo'ladi.

Mazkur tahlillarda amalga oshirilgan manipulyativ hiylalar mohiyati va turlarining tasniflarini ochib berishga qaratilgan metodologik yondashuvlar va konsepsiyalarning komparativistik tahlillari natijalarini umumlashtirgan holda shuni aytish mumkinki:

Hiylalar deganda kommunikativ vaziyatda ustunlikka erishish, o'z manfaatlarini maksimal darajada qondirish, bahsda g'alaba qozonish va qarama-qarshi tomonning pozitsiyasini zaiflashtirish uchun mo'ljallangan noto'g'ri va ruxsat etilmagan usullar tushuniladi. Shu ma'noda ular ongni manipulyatsiyalashning argumentatsion mexanizmi sifatida uning boshqa mexanizmlaridan turli muhit va sharoitlarda moslashuvchanlik xususiyati bilan ajralib turadi.

Ongni manipulyatsiyalash fenomenining argumentatsion mexanizmlari o'z tuzilmasida ratsionallikni simulyatsiyalash orqali tanqidiy va tahliliy mushohadalashni bloklovchi mantiqiy, emotsional sohani qo'zg'atishga yo'naltirilgan psixologik, shuningdek, ham ratsional, ham emotsional ong darajalariga birdek ta'sir ko'rsatish funksiyasini bajaruvchi lingvistik ishonitirish texnikalarini sintezlagan holda sinkretik xususiyat namoyon qiladi.

Mantiqiy hiylalar mantiq va argumentlash qoidalarining buzilishi, aniqrog'i, mantiqiy xatolar natijasida yuzaga keladi. Agar qoidalar anglanmagan tarzda (masalan, shoshqaloqlik yoki argumentlash borasidagi savodxonlikning pastligi natijasida) buzilsa, bunday holda ular mantiqiy xatolar yoki paralogizmlar, agar qasddan buzilsa, sofizmlar yoki mantiqiy hiylalar deb ataladi.

Argumentlash sohasiga oid ilmiy tadqiqotlarda keng tarqalgan yondashuvga ko'ra, mantiqiy xatolar odatda ularning argumentlash tuzilmasidagi muayyan element doirasida amal qilishiga qarab tasniflanadi. Sodaroq qilib aytganda, mantiqiy xatolar hamda ularga ataylab yo'l qo'yilganda yuzaga keladigan mantiqiy hiylalarni tezisga aloqador, argumentga aloqador hamda demonstratsiya, kelib chiqish sabab-oqibatga, mantiqiy izchillikka yoki xulosa chiqarishga aloqador hiylalar ko'rinishida tasniflash mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

1. Zamonaviy tadqiqotlarda manipulyativ hiylalar tanqidiy munozara qoidalarini buzish, yashirin nutqiy strategiya, psixologik ta'sir va lingvistik vositalardan maqsadli foydalanish kabi turli mezonlar asosida tavsiflanadi.

2. Leksik, morfologik va sintaktik vositalarning manipulyativ imkoniyati ularning alohida qo'llanishidan ko'ra, muloqot vaziyatida o'zaro birikishi va mantiqiy nuqsonni yashirishi bilan kuchayadi.

3. Pragmalingvistik va psixologik yondashuvlar hiylaning tashqi nutqiy shakli bilan uning adresat ongiga ko'rsatadigan yashirin ta'siri o'rtasidagi bog'lanishni ochib beradi.

4. Ommaviy va shaxslararo kommunikatsiyaga oid amaliy izlanishlar manipulyativ usullar reklama, siyosiy nutq va publitsistik matnlarda turli ko'rinishda namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

5. Manipulyativ hiylalarni to'liq tavsiflash uchun mantiqiy, lingvistik va psixologik yondashuvlarni o'zaro bog'liq holda qo'llash maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv hiylalarning argumentatsion tuzilishi, nutqiy ifodasi va yashirin ta'sir mexanizmini birgalikda tahlil qilish imkonini beradi.

6. Kundalik va kasbiy kommunikatsiyada manipulyativ ta'sirni aniqlash uchun mulohazaning mantiqiy asoslanganligi, qo'llanilgan til vositalari va yuzaga kelayotgan psixologik effektini birgalikda tekshirishga asoslangan amaliy mezonlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

7. Raqamli platfomalardagi xabarlar, reklama matnlari va onlayn muloqotda uchraydigan manipulyativ birliklarni aniqlashda kalit iboralar, takrorlar, umumlashtiruvchi shakllar va yashirin baholash vositalarini avtomatik ajratib ko'rsatuvchi matn tahlili dasturlaridan foydalanish mumkin.

8. Raqamli savodxonlik mashg'ulotlarida bir xil mazmunning turli lingvistik shakllarda berilishi adresat qaroriga qanday ta'sir qilishini qiyosiy tahlil qilish manipulyativ hiylalarni anglash va ularga nisbatan tanqidiy munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Демьянков В. 3. Конвенции, правила и стратегии общения: интерпретирующий подход к аргументации // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1982. – Т. 41. – № 4. – С. 327–337. – URL: https://infolex.ru/IZV4_82.html Инфолекс
2. Сентенберг И. В., Карасик В. И. Псевдоаргументация: некоторые виды речевых манипуляций // Речевое общение и аргументация. – Санкт-Петербург: Экополис и культура, 1993. – Вып. 1. – С. 30–38. – URL: [NLR bibliografik bazasidagi yozuv vss.nlr.ru](http://nlr.bibliografik.bazasidagi.yozuv.vss.nlr.ru)

3. Веретенкина Л. Ю. Языковое выражение межличностных манипуляций в драматургии А. Н. Островского : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. – Пенза, 2004. – 216 с. – URL: [DisserCat katalogidagi dissertatsiya yozuvi new.dissercat.com](http://DisserCat.katalogidagi.dissertatsiya.yozuvi.new.dissercat.com)
4. Николаева Т. М. Лингвистическая демагогия // *Прагматика и проблемы интенциональности* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – Москва: ИНИОН АН СССР, 1988. – С. 154–165. – URL: [Elektron bibliografik ma'lumot Dissercat](http://Elektron.bibliografik.ma'lumot.Dissercat)
5. Левин Ю. И. О семиотике искажения истины // *Информационные вопросы семиотики, лингвистики и автоматического перевода*. – Москва, 1974. – Вып. 4. – С. 108–117. – URL: [Bibliografik tasdiqlovchi manba vestnik-chsu.ru](http://Bibliografik.tasdiqlovchi.manba.vestnik-chsu.ru)
6. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. – Саратов, 2005. – 325 с. – URL: [НЭБ — dissertatsiyaning rasmiy katalog yozuvi Русская национальная библиотека](http://HAB.dissertatsiyaning.rasmiy.katalog.yozuvi.Russkaya.natsionalnaya.biblioteka)
7. Клушина Н. И. Интерпретация как стратегия имплицитного убеждения // *Международная конференция «Язык СМИ: от Ломоносова до наших дней» (Москва, 22–23 ноября 2007 г.)*. – Москва: Факультет журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова; Союз журналистов России, 2007. – С. 111–118. – URL: [ИСТИНА МГУ — profil va nashr ma'lumoti ИСТИНА](http://ISTINA.MGU.profil.va.nashr.ma'lumoti.ISTINA)
8. Быкова О. Н. Опыт классификации приёмов речевого манипулирования в текстах СМИ // *Речевое общение: Вестник Российской риторической ассоциации*. – Красноярск, 2000. – Вып. 1 (9). – С. 42–53. – URL: [NLR elektron bibliografik yozuvi Корунб](http://NLR.elektron.bibliografik.yozuvi.Korunb)
9. Михальская А. К. К вопросу о риторической поэтике и эстетике // *Язык СМИ: от Ломоносова до наших дней : материалы международной конференции, 22–23 ноября 2007 г.* – Москва: МГУ, 2007. – С. 178–196. – URL: [Bibliografik ma'lumot va muallif nashrlari Википедия](http://Bibliografik.ma'lumot.va.muallif.nashrlari.Vikipediya)
10. Файзиходжаева Д. И. Аргументлаш мантиқий-коммуникатив назариясининг фалсафий таҳлили : 09.00.01 – Онтология, гносеология ва мантиқ. Фалсафа фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент, 2023. – 236 б. – URL: [O'zbekiston Respublikasi OAK rasmiy sahifasi](http://O'zbekiston.Respublikasi.OAK.rasmiy.sahifasi) [Олий аттестация комиссияси](http://Oliy.attestatsiya.komissiyasi)